

Alternatív mezőgazdasági vállalkozások szerepe a térségi fejlődésben

Szabó Virág¹ – Urbánné Malomsoki Mónika² – Nagyné Pércsi Kinga³

Az alternatív mezőgazdasági termelés egyik meghatározó irányzatában, az ökológiai gazdálkodásban 2012-ben 1560 gazdaság volt érintett hazánkban. A Magyar Biokultúra Szövetség termelői listája alapján, amely 1126 tagot tart nyilván, Pest, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Bács-Kiskun megye számlálja a legtöbb biogazdálkodót. A gazdálkodókra jellemző, hogy rendkívül sokféle, igen változatos a termékkínálatuk. A gabonafélék aránya 85%-ban határozza meg tevékenységüket, ezt követi a gyümölcs és az abból készült termékek, amely 70%-ban jellemző a profiljukra, majd 45%-al a zöldségtermelők következnek. Állattartással a gazdálkodók csupán 25%-a foglalkozik. A kérdőíves vizsgálat eredményei igazolták, hogy a hazai értékesítés akadályozó tényezői a fizetőképes kereslet, a marketing, és a termelői összefogás hiánya, illetve a hazai viszonyok közötti magas ár. Ezen kívül kiemelték, hogy külföldön jobban bíznak a saját termelőikben és erősebb a lokális piacszervezés.

Kulcsszavak: ökológiai gazdálkodás, biotermék, értékesítés, export

1. Bevezetés

Vidékfejlesztési stratégiák, területfejlesztési koncepciók része a mezőgazdasági tevékenység támogatása hazánk kiváló környezeti adottságaira támaszkodva. Az elmúlt évtizedek intenzív termelése következtében a hazai sokszínű növény- és állatvilág beszűkült, az őshonos genetikai alapokon nyugvó termelési rendszerek háttérbe szorultak. A fenntartható mezőgazdaság eszméjében és a biodiverzitás jegyében azonban új jelentést, értéket kaptak ezek a termelési módok. Az alternatív mezőgazdaság a tömegtermeléshez képest más szemléletet kíván mind gazdálkodói, mind fogyasztói oldalról. A cikk rávilágít az alternatív mezőgazdaságban, ezen belül az ökológiai gazdálkodásban termelők helyzetére, a mintegy 1600 gazdaság jövőjének sarkalatos pontjaira.

¹ Szabó Virág, PhD hallgató, Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet (Gödöllő).

² Urbánné Malomsoki Mónika, tanszéki mérnök, Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet (Gödöllő).

³ Nagyné Pércsi Kinga, egyetemi docens, Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet (Gödöllő).

2. Anyag és módszer

A szakirodalmi feldolgozás során először ismertettük az alternatív gazdálkodás fogalmát, választásának lehetséges okait. Az ökológiai gazdálkodás bemutatásához az ökológiai gazdaságokat ellenőrző, és tanúsító két hazai szervezet interneten elérhető, nyilvános éves jelentéseit használtuk. A következő fejezetben bemutatott eredmények között elsőként a Magyar Biokultúra Szövetség honlapján közzétett termelői listában található információkat rendszereztük, illetve csoportokra bontottuk. A lista összesen 1126 gazdaságot számlál. Az adatok alapján, térképen ábrázoltuk az ökológiai gazdálkodók térségi elhelyezkedését, illetve meghatároztuk, hogy a termelők milyen ágazatokban tevékenykednek. A kapott eredményeket összevetettük a szakirodalmi adatokkal. A továbbiakban kérdőíves vizsgálatunk eredményeit mutattuk be, amelyet a Hungária Öko Garancia Kft. termelői körében végeztünk. A gazdálkodók bemutatása után a hazai és a külföldi értékesítésre vonatkozó kérdések válaszait dolgoztuk fel.

3. Irodalmi áttekintés

3.1. Alternatív vállalkozás fogalma, választásának indokai

A tanulmány elején célszerű leszögezni, hogy mire kell gondolnunk akkor, amikor alternatív vállalkozásokról beszélünk. Ennek meghatározásához Székelyhidi Tamás megfogalmazására támaszkodom. A szerző a következőkben határozza meg az alternatív gazdálkodást:

Az utóbbi időben az alternatív vállalkozások fogalmát előszeretettel használják politikusok, térségfejlesztő menedzserek, szaktanácsadók stb. Ők többnyire a termékek és szolgáltatások szemszögéből közelítik meg az alternatív vállalkozások fogalmát, vagyis a fogyasztó és a társadalmi elvárások szemszögéből vizsgálják a mezőgazdasági termelési folyamatokat. Ennek megfelelően különböző tartalmú meghatározások vannak az alternatív vállalkozásokra.

Meg lehet határozni egy jól körülírható technológia és az ehhez kapcsolódó minőségi elvárás vagy kategória alapján az alternatív döntés, termék és vállalkozás lényegét. Így szélsőséges esetben csak az *ökogazdálkodást és az öko-turizmust* értjük az alternatív gazdálkodás alatt.

Lehet alternatív vállalkozásnak hívni a fogyasztó által elfogadott *új minőségi kategóriákat magukban hordozó termékek és a hozzájuk kapcsolódó gazdálkodási - vállalkozási formákat*. Ezek a termékek a piacon egy alternatív választási lehetőséget biztosítanak a fogyasztók számára. Ebben az esetben jó marketinggel és a termékekre vonatkozó minőségbiztosítási garanciákkal az alternatív vállalkozások köre folyamatosan bővíthető.

Amikor a környezet fenntarthatósága szempontjából közelítjük meg az alternatív vállalkozások definícióját, akkor az olyan gazdálkodási típusok jelentik az

alternatív vállalkozásokat, amelyek a *környezet szempontjából alacsony terhelésű* (low-input) gazdálkodási formákat adaptálnak a területre. Többnyire ezek az *ökogazdálkodás, extenzív állattenyésztés és területhasznosítás, és a tájgazdálkodás*, ami egy komplex, többnyire kisebb táj-terület egységre adaptált hagyományokat, adottságokat és környezetvédelmet szem előtt tartó, integrált technológiákat alkalmazó gazdálkodási formát jelent” (Székelyhidi et al. 2003, 9-10. o.).

Alternatív gazdálkodási forma választásának leggyakoribb okai Magyarországon a következőkben összegezhetőek (Székelyhidi et al, 2003):

1. Egyrészt az ökológiai viszonyok tehetik szükségessé egy olyan speciális gazdálkodási rendszernek az alkalmazását, amely a termelés mellett fokozottan védi az érzékeny természeti környezetet. Szélsőséges viszonyok között az is előfordulhat, hogy nem lehet konvencionális módon versenyképes terméket előállítani (pl.: gyenge talajminőség – alacsony terméshozam).
2. Az ökológiai szempont mellett a gazdasági, ökonómiai viszonyok is befolyásolhatják az alternatív gazdálkodás folytatását. Megeshet, hogy a konvencionális termékek olyan mértékben telítik a piacot, amelynek következtében igen nehéz gazdaságosan termelni (túlermelés), vagy tőkehiány miatt nem képes a termelő a piacon megmaradni.
3. A privatizáció és a földosztás miatt megváltozott a vidéki foglalkoztatottság eltartó képessége. Számos, kis tőkével, földtulajdonnal rendelkező, családi vállalkozásnak az alternatív irányába való elmozdulás jelenti az egyedüli megélhetési lehetőséget.
4. Tőkeszegénység miatt a termelési rendszer megváltozik, ennek következtében a konvencionálistól eltérő, speciális, alacsonyabb technológiai igényű, pl. őshonos fajtákra alapozott alternatív (minőségi) termék-előállítás kerül előtérbe.
5. A keresleti oldal változásai szintén elősegítették az alternatív vállalkozások kialakulását, hiszen növekvő igény mutatkozik az alternatív termékek iránt. Az egészséges táplálkozás egyre fontosabbá válik, valamint a fogyasztók is egyre tudatosabban kívánnak hozzájárulni a természeti környezet védelméhez, így előszeretettel vásárolnak olyan terméket, amelyről tudják, hogy környezetkímélő módon lett előállítva.

3.2. Ökológiai gazdaságok helyzete

A cikk az alternatív vállalkozási formák leírásánál meghatározott ökológiai termelést elemzi. Az ökológiai termelés, mint gazdálkodási forma megítélésére több nézőpont is létezik. „Dacian Ciolos uniós agrárbiztos szerint el kell kerülni, hogy az ágazat a saját sikerének áldozata legyen, tehát magasabb jövedelmezőségért

semmiképpen sem szabad lemondani az alapértékekről”. „A hazai biogazdaságok 95 %-át ellenőrző és tanúsító Biokontroll Hungária Nonprofit Kft. ügyvezető igazgatója, Roszík Péter, a „magyar ökológiai gazdálkodás helyzetének előnyei közé sorolta hazánk kiváló természeti adottságait, az alkotmányban is rögzített GMO-mentességet, a hagyományőrzést, a magasán képzett szakembereket és a hatékony ellenőrző és tanúsító rendszert. Ugyanakkor problémát jelent, hogy az EU-átlaghoz képest is alacsony a bio-állatsűrűség” (Hájos et al. 2011, 9-10. o.). Saját számításaink is igazolják, hogy az egy hektárra jutó számosállat 0,1-0,2, annak ellenére, hogy Solti szerint a kívánatos 1-1,5, a jelenleginek tíz, tizenötszöröse lenne (Földes 2008).

„Roszík további problémaként említi, hogy kevés az ökológiai vetőmag, az export kiemelkedően magas, 80 % feletti az aránya, illetve a termékek feldolgozottsága alacsony” (Hájos et al 2011, 10. o.). „Számos hasonlóság tűnik fel a környező országok bio ágazatainak áttekintésekor. Az alacsony feldolgozottsági fokú, kis hozzáadott értékű áru kivételének nagy aránya sok helyen aggasztja a szereplőket (pl. Ukrajna, Románia, Magyarország, Csehország). A kapcsolódó adminisztratív terhek is több helyen túlzottnak tűnnek, valamint a szektor önszerveződése és az értékesítés infrastruktúrája is fejlesztésre szorul” (BioHolMi 2013).

A két hazai tanúsító és ellenőrző cég adatai szerint 2012-ben összesen 1560 gazdaság volt érintett ökológiai termelésben, melyből 1458 vállalatot a Biokontroll Hungária Nonprofit Kft. (Roszík et al. 2013), 102 gazdaságot pedig a Hungária Öko Garancia Kft. tartott számon (Göblyös 2013). A gazdaságok mindösszesen 130.749,68 ha-on folytatnak biogazdálkodást, melyből 118.990 ha-t a Biokontroll Hungária Kft., és 11.759,68 ha-t pedig a Hungária Öko Garancia Kft. tanúsít. 2006-ban a Hungária Öko Garancia Kft. által ellenőrzött teljes terület 6568,04 ha (Kovács 2007), míg a Biokontroll Hungária Kft. esetében 116.197 ha volt (Roszík et al. 2007). A Hungária Öko Garancia az elmúlt években folyamatosan növelte részesedését, így közel duplájára emelkedett az ellenőrzött területeinek nagysága, ugyanakkor az összes terület csak mintegy 9 %-a esik felülvizsgálatuk alá, amely annak is köszönhető, hogy a Biokontroll volt az első tanúsító cég a piacon. A megművelt ökológiai területeket tehát 91%-ban kontrollálja a nagyobb múltra visszatekintő Kft.

Ökológiai állatállomány tekintetében a Hungária Öko Garancia 2006-ban ellenőrzött állományához képest a szarvasmarha jelentős növekedést ért el, 216 db nyilvántartott szarvasmarha (számításba kerültek a különböző nemű, korcsoportú egyedek is egyaránt) az elmúlt 6 évben mintegy nyolcszorosára növekedett, így 2012-ben 1822 db egyed tartanak számon. Juh és kecske tekintetében viszont mintegy harmadára esett vissza az állomány, míg 2006-ban 259 db-ot jegyeztek, addig 2012-ben már csak 94 db került nyilvántartásba. Sertés esetében stagnálás figyelhető meg, 985 db-ról 1035 db-ra változott az egyedek száma. Figyelemre méltó a baromfifélék növekedése, ezen belül pedig a már 2006-ban bejegyzett 8540

db broiler csirke, amely jelenleg baromfifélék gyűjtőnév alatt (kivéve vízi szárnyasok) 25.291 db, ez háromszoros növekedést jelent. Vízi szárnyas tekintetében 2010-ben 4250 db-ot számlál a cég.

A Biokontroll Kft. fentebb említett okok miatt állattartás tekintetében is jóval nagyobb állományt ellenőriz. 2012-ben 19.036 db szarvasmarhát tart számon. Így összesen 2012-ben az ökológiai szarvasmarha-állomány a két cég nyilvántartása szerint 20.858 db, amelynek 8,7%-át a Hungária Öko Garancia, 91,3 %-át pedig a Biokontroll tanúsítja. A szarvasmarha-állomány esetében megjegyzendő, hogy az első olyan év adatai szerint, amikor a Biontroll darabszámra is gyűjtötte az állatállományt, vagyis a 2009-es évben, még 23.317 db szarvasmarha egyedét jegyezték be (Roszík et al. 2009). Ez alapján megállapítható, hogy az elmúlt 3 évben csökkent a szarvasmarha-állomány nagysága mintegy 4281 db-al, vagyis 18 %-al, amely jelentős visszaesésnek tekinthető.

Sertések számát tekintve a Biokontroll 2012-es adatai alapján 3463 db (korra, nemre tekintet nélkül) kontrollált egyedszám került a jelentésbe. Így 2012-ben összesen 4498 db a biosertések száma. Az állomány 23%-át a Hungária Öko Garancia jegyzi. A Biokontroll 2009-hez képest itt is csökkenést könyvelhet el, mivel 2164 db-al esett vissza az állomány, amely 38%-os visszaesést jelent. A biosertések száma tehát az elmúlt 6 évben összességében még a szarvasmarha állománynál is nagyobb veszteséget könyvelhet el, mivel a Hungária Öko Garancia sem egyenlíti ki a csökkenést.

Kecske és juh esetében is negatív tendenciát figyelhetünk meg. 2009-ben számlált 11.100 db juh 6957 db-ra csökkent, míg az 1857 db kecske 917 db-ra. Juh esetében ez 62%-os visszaesés, kecske esetében pedig 49%-os. Hungária Öko Garancia állománya is harmadára csökkent, így a legnagyobb veszteséget egyértelműen a kérődzők e fajai szenvedték el az elmúlt években. A jelenlegi állomány 6972 db juh, amelyből a Hungária Öko Garancia elenyésző, 15 db-ot azonosít, kecske 996 db, melyből 79 egyedét tanúsítanak.

Baromfiállomány vonatkozásában viszont egyedülállóan pozitív tendencia mutatkozik, mivel nemcsak a Hungária Öko Garancia növelte háromszorosára az egyedszámát, a Biokontroll is 22 %-os növekedést tudhat magáénak, vagyis a 2009-es 66.654 db 84.434 db-ra növekedett. Úgy tűnik, hogy az állattartás tekintetében a baromfi az egyetlen olyan ágazat, amely lendületet kapott az elmúlt években, és jelentős növekedést ért el. 2012-ben összesen 109.725 db biobaromfi tartanak számon a tanúsító cégek.

Az állattartó gazdaságok számát a Hungária Öko Garancia külön nem jegyzi, a Biokontroll által közölt adatok szerint viszont csak az összes ökológiai gazdaság 5%-a érintett ezekben az ágazatokban. Ez a szám aggasztóan kevés, és a fentebb említett számok sem vetítenek előre növekedést. Megjegyzendő azonban, hogy míg

2006-ban 148 állattartó gazdaság 14.931 számosállategységgel gazdálkodott, amely gazdaságonként 100,89 számosállatot jelent, addig 2010-ben már csak 62 állattartó volt, miközben egy gazdaságra 325,52 db számosállatot jutott. A termelés tehát koncentráltabb, így kevesebb gazdaság van, de az egyes gazdaságok azonban több állatot tartanak. 2012-ben 81-re nőtt az állattartók száma, viszont az állategységet a Biokontroll Kft. sem 2011-ben, sem 2012-ben nem közölte.

4. Eredmények

4.1. Az ökológiai gazdálkodók térbeli elhelyezkedése és tevékenysége

Az ökológiai gazdálkodók térbeli elhelyezkedésének meghatározása nehéz feladat, mivel a tanúsító cégek adatbázisa e tekintetben nem nyilvános. Ugyanakkor elérhető a *Magyar Biokultúra Szövetség* nyilvános, országos termelői listája (<http://www.biokultura.org/index.php/okotermelo>), „amely az ökológiai gazdálkodásból származó termékek forgalmazásának elősegítése és a címjegyzékben szereplőkkel folytatott kommunikáció lehetővé tétele érdekében került nyilvánosságra” (Magyar Biokultúra Szövetség honlapja). Az itt közzétett adatokat használtam fel az elemzés során. Mielőtt felvázolom az eredményeket, a Szövetség munkáját a saját bemutatkozásuk alapján ismertetem.

A Magyar Biokultúra Szövetség a hazai ökológiai gazdálkodás szervezeteit összefogó társadalmi szervezet. A biogazdálkodók mozgalma Magyarországon a nyolcvanas évek elején indult. Mérföldkő volt történetében, hogy 1983-ban megalakult a Biokultúra Klub, 1987-ben pedig a Biokultúra Egyesület. Az Egyesület regionális szervezetei idővel önálló egyesületekké alakultak. Ezekhez csatlakoztak hasonló szakmai szerveződésű egyesületek és hozták létre 2005-ben a Biokultúra Egyesület jogutódját, a jelenleg országos ernyőszervezetként működő Magyar Biokultúra Szövetséget. A Szövetség hozta létre az ökológiai gazdálkodást ellenőrző-tanúsító szervezetét, a Biokontroll Hungáriai Nonprofit Kft.-t. Továbbá Budapesten működteti az ország legnagyobb ellenőrzött Ökopiacát, ahol hétről hétre mintegy 100 árus (biogazda és néhány kereskedő) érkezik az ország egész területéről és kínálja ellenőrzött biotermékeit. A piacot rendszeresen ellenőrzi a Biokontroll Hungária Nonprofit Kft. Évenként pár alkalommal, ünnepnapokhoz kapcsolódóan színpadi műsorokkal, foglalkozásokkal, előadásokkal is várja a látogatókat (Magyar Biokultúra Szövetség honlapja).

A termelői lista 2013. március elsején frissített változata 1126 gazdálkodót szerepeltet, amely a két szervezet által ellenőrzött 1560 gazdaság 72 %-a. A termelők térbeli megoszlását az 1. táblázat szemlélteti. Ez alapján megállapíthatjuk, hogy az ökotermelők száma Nógrád megyében a legalacsonyabb, mivel a listában csupán 16 feljegyzett vállalkozás szerepel ebből a megyéből. A legtöbb bejelentkezett termelő Pest megyében található 167 vállalkozással.

1. táblázat Az ökológiai gazdaságok száma Magyarország megyéiben (2012)

Megye	Ökotermelők száma
Bács-Kiskun megye	119
Baranya megye	38
Békés megye	79
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	82
Csongrád megye	47
Fejér megye	29
Győr-Moson-Sopron megye	44
Hajdú-Bihar megye	113
Heves megye	30
Jász-Nagykun-Szolnok megye	70
Komárom-Esztergom megye	23
Nógrád megye	16
Pest megye	167
Somogy megye	25
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	142
Tolna megye	26
Vas megye	22
Veszprém megye	33
Zala megye	21
Összesen	1126

Forrás: A Magyar Biokultúra Szövetség termelői listája (2013) alapján saját számítás

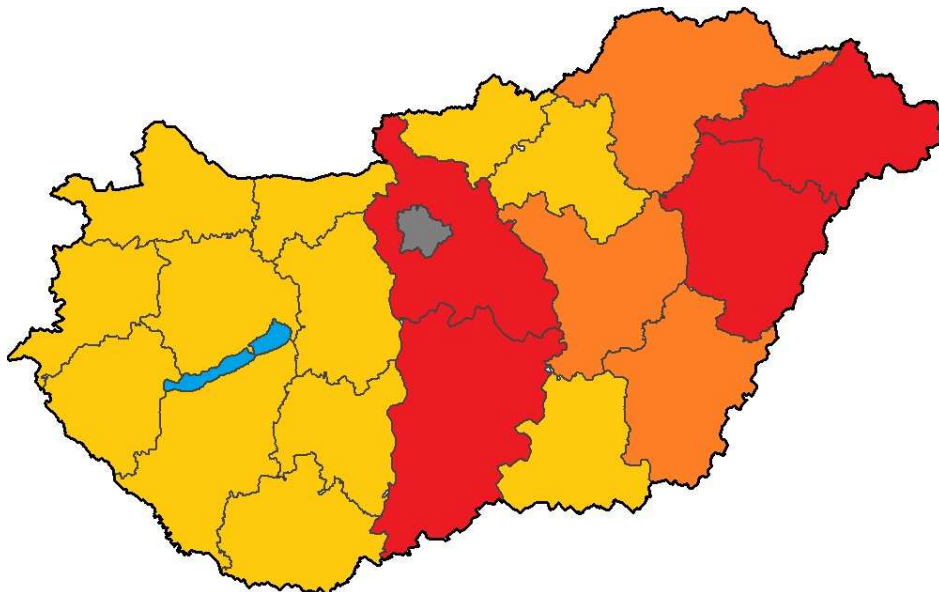
Az adatok alapján a biotermelők három csoportra különíthetők el (1. ábra), amely alapján vannak az átlag alatti területek (16-59 db vállalkozás), az átlagtól valamivel több biotermelőt számláló megyék (59-82 db vállalkozás), illetve jóval az átlag feletti öko-gazdálkodót nyilvántartó megyék (82-167 db vállalkozás). Ez alapján tehát Borsod-Abaúj-Zemplén, Jász-Nagykun-Szolnok, illetve Békés megye az átlagnál több termelőt tart nyilván, a legtöbb termelő azonban Hajdú-Bihar, Bács-Kiskun, Szabolcs-Szatmár-Bereg, illetve Pest megyébe koncentrálódik. Az ország nyugati részén minden megyében átlag alatti a termelői bázis jelenléte.

A termelői listába bejegyzett termékek alapján a gazdaságok a következő termelési profillal rendelkeznek. Egyik megyében sem figyelhető meg területileg meghatározó tevékenység, a gazdálkodók tevékenysége az ország minden táján sokrétű, változatos.

- 85%-ban gabonafélék és gabonafélékből készült termékek (pl. őszi búza, tavaszi búza, tönkölybúza, cirok, hajdina, kukorica, tavaszi zab, őszi zab);

- 70%-ban gyümölcs és gyümölcsből készült termékek (pl. alma, cseresznye, körte, sárgabarack, meggy, aszalt gyümölcsök, rostos levek, lekvár, befőtt);
- 45%-ban zöldségfélék és zöldségből készült termékek (pl. fűszerpaprika, burgonya, vöröshagyma, csemegekukorica, kovászos, ecetes, fagyasztott termékek stb.);
- 40%-ban szőlő, illetve szőlőből készült termékek (bor, szőlőlé, szőlőmagolaj, szőlőmag-liszt stb.);
- 38%-ban takarmánynövények termesztése (lucerna, takarmány borsó, évelő takarmányfű);
- 28%-ban gyephasznosítás;
- 25%-ban állattartás és állati eredetű termékek (tyúk, mangalica, bivaly, juh, sajt);
- 20%-ban vadon termő gyógynövények gyűjtése és abból készült termékek
- 15%-ban olajos növények termesztése (napraforgó, káposztarepce);
- 15%-ban testápolási cikkek gyártása;
- 4,5%-ban vetőmagtermesztés.

1. ábra A biogazdaságok centrum és periféria területei Magyarországon

Megjegyzés: Citromsárga: 16-59 db biogazdaság – narancssárga: 59-82 db biogazdaság – piros: 82-167 db biogazdaság

Forrás: A Magyar Biokultúra Szövetség termelői listája (2013) alapján saját szerkesztés

Az elemzések előtt meg kell jegyezni, hogy az adatbázisból nagyon nehéz elemzéseket készíteni, mivel a termékek esetében nincsenek egységesen

meghatározott kategóriák, így a termesztett növényekre, a tartott állatokra, vagy az előállított termékekre nem lehet egységesen szűrni. Az egyes termékek rendszerezése után a fenti eredmények születtek. A Biokontroll adatai alapján 2012-ben az ökológiai mezőgazdasági területek 32,77%-án, összesen 38999,40 ha-on folyik szántóföldi növénytermesztés, ugyanakkor a gazdaságok mintegy 85%-a érintett a gabonatermesztésben, alapanyag termelőként, vagy akár késztermék (tönkölybúza sóspálcika, kenyér) előállítójaként. Többségében azonban alapanyag termelés folyik a szántóföldi növénytermesztés keretében. A Biokontroll területein 42,78%-ban rét, legelő, extenzív gyephasznosítás történik, 2,6%-án évelő növényeket, 1,51%-án pedig friss zöldségeket, dinnyét, szamócat termesztnek. A fennmaradó területeket ugaroltatják. A Hungária Öko Garancia teljes területének 90%-át teszi ki a szántóföldi növénytermesztés, amely 10573,57 ha-t jelent. Ennek 62 %-án termesztnek gabonaféléket, 13%-án zölden betakarított takarmánynövényeket, szintén 13%-án pillangósokat és fehérjenövényeket, 11%-án olajos növényeket, a fennmaradó területen pedig különféle gyökér növényeket, illetve gyógy- és fűszernövényeket.

A következő kategória a gyümölcs és az abból készült termékek a gazdaságok kb. 70%-ának jellemző a profiljára, ez kiemelkedően magas, korábbi elemzések ilyen nagyarányú gyümölcsstermelést, illetve feldolgozást nem mutattak ki. Ezt követik a zöldségfélék aránya, amely az összes gazdaság kb. 45%-a termeszt, illetve feldolgoz valamilyen formában. A szakirodalom szerint nagyobb a biozöldségek terén a kereslet, mint a kínálat, tehát részarányának növelése indokolt. A szőlő aránya kiemelkedően magas, az 1126 gazdaságból 434 termelő foglalkozik szőlővel, amelynek 40%-a szőlőbor-termelés alatt bejegyzett tevékenység. Itt többek között találunk Kékfrankos, Merlot, vagy Pinot Noir borokat.

38%-a a gazdaságoknak takarmánynövényeket is termeszt, amely azt jelenti, hogy nem minden állattartó képes egyedül megtermelni a szükséges takarmánybázist, így a gazdák vélhetően összefognak. Ez az együttműködés kedvező feltétel lehet az állattartó gazdaságok számának növekedéséhez. A termelők 28%-a folytat gyepgazdálkodást. Ez meglepően alacsony, ahhoz képest, hogy a Biokontroll Hungária adatai szerint az ellenőrzött ökológiai terület 42,78%-a rét, legelő, illetve extenzív gyep. Ez a szám azt tükrözi, hogy bár igen nagyarányú az ökológiai gyepek aránya, ugyanakkor ez koncentráltan jelenik meg a termelőknél.

Az adatok alátámasztják a szakirodalmi feldolgozás megállapításait, miszerint valóban nagyon alacsony az állattartók aránya. Bár itt megemlítenéd, hogy a Biokontroll Hungária 2012-es adatai alapján 5,5% az állattartással foglalkozó gazdaságok aránya, de lehetséges, hogy ide csak a kizárólag állattartó gazdaságok kerültek számításba. A fenti adatok szerint valójában a termelők 25%-a tart valamilyen állatot, vagy előállít különféle állati eredetű termékeket. Ez az arány

amellett, hogy igen alacsony, mégis igen kedvező képet mutat a Biokontroll adatához képest.

Érdekesség, hogy viszonylag nagy a vadon termő gyógynövények, illetve a testápolási cikkek gyártásának aránya, amely 20, illetve 15%-ára jellemző a gazdaságoknak. Ez azt mutatja, hogy a természetes alapanyagú, gyógynövényeket tartalmazó termékekre egyre nagyobb a kereslet. Az olajos növények termesztésével szintén 15%-a foglalkozik a termelőknek, amely a testápolási cikkek viszonylatát nézve, igen kevésnek tekinthető.

Visszaulva Roszík Péter szavaira, valóban nagyon alacsony, mintegy 4,5% csupán az ökológiai vetőmagtermesztés. A magas gabonafélék arányát tekintve indokolt lenne a nagyobb arányú vetőmagtermesztés, amely hiánya esetén import input-alapanyag beszerzésre szorul az ágazat.

4.2. Kérdőíves felmérés eredményei

Roszík által felvetett másik problémás terület az export magas aránya, amelynek felmérése érdekében kérdőíves vizsgálatot végeztünk 2013 márciusában. A kérdőíveket a Hungária Öko Garancia termelői körében a tanúsító cég segítségével küldtük ki. A kérdőíveket több részre bontottuk, először a gazdálkodók általános gazdálkodási adatait mértük fel, majd az értékesítésre kérdeztünk rá. 2012-ben a termelésben érintett 102 gazdálkodóból 39 válaszolt, ami 38%-a az összes termelőnek.

A gazdálkodók elhelyezkedését tekintve megállapítható, hogy a legtöbb a közép-magyarországi, illetve a dél-alföldi régióból érkezett. A Biokultúra Szövetség által közzétett termelői lista alapján a dél-alföldi régió 245 termelőt tudhat magáénak az 1126-ból, Pest megye pedig 167 vállalkozót. A legtöbb gazdálkodót, 325-öt nyilvántartó észak-alföldi régióból mindösszesen egy válasz érkezett, amely elenyésző. A többi régió tekintetében 3-6 közötti a válaszolók száma, így gyakorlatilag 51%-ban a dél-alföldi és a közép-magyarországi termelők válaszai érvényesülnek. Megjegyzendő, hogy túlsúlyuk a nagyobb termelői bázis jelenléte miatt is indokolt lenne.

A válaszadók 50%-a gabonafélék termesztésével, 44,7%-a zöldségtermesztéssel, 38,5%-a gyümölcsstermeléssel, 18,4%-a állattartással foglalkozik. A gazdaságokban a Biokultúra termelői listájával megegyezően gabonanövények termesztése a legmagasabb arányú, a zöldségtermesztéssel foglalkozók aránya szinte megegyezik, viszont kevés gyümölcsstermelő került az adatbázisba. Az állattartók aránya valamivel a 25% alatt marad, ugyanakkor szerencsés, hogy ennyi állattartással foglalkozó termelő válaszolt. Ezen kívül olyan biotermékek is bekerültek a mintába, mint:

- saját készítésű szörp, lekvár, zöldség készítmény, sajt;
- almalé, almalé-sűrítmény, bodzale-sűrítmény;
- hántolatlan fehér rizs;
- gyógynövény (friss, szárított, természet/gyűjtött);

- erdei gombák szárítva;
- savanyúság;
- tojás;
- hántolt áru (köles, pohánka, napraforgó);
- hidegen sajtolt tökmagolaj;
- szilvalekvár, dióolaj, aszalvány;
- lucernaszéna (átállási, konvencionálisként értékesítve);
- vetőmagtermesztés (mustár, borsó, bükköny);
- olajtök termesztés;
- propolisz, virágpor;
- laska gomba;
- gyógy-és fűszernövény palánták, zöldség palánta, konténeres dísznövény;
- malomipari termékek, kenyér, pékáru;
- konzervipari termékek;
- kövirózsa, fűszernövények kisebb mennyiségben;
- mandula;
- gyógynövények: citromfű, borsosmenta, édeskömény, cickafark;
- dióbél, dióolaj.

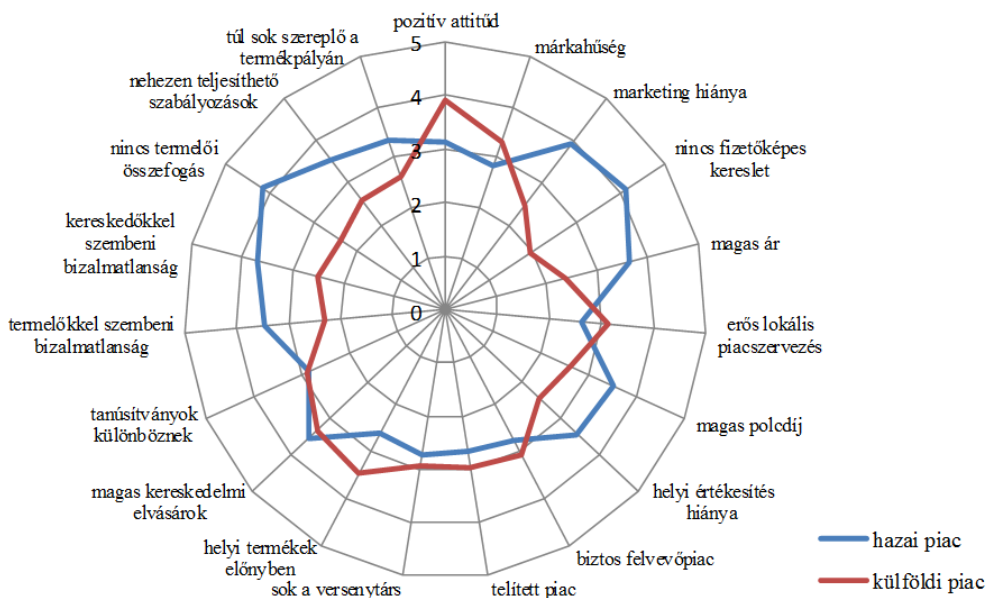
A felsorolásból is látszik, hogy ez a kis minta is milyen változatos termék palettát vonultat fel, ez a sokszínűség jellemző az egész ökológiai gazdálkodásra. Az ökológiai növénytermesztés területi nagyságát tekintve a legkevesebb terület 4 ha, a legtöbb pedig 828 ha. A területek átlagos nagysága 193 ha. A kertészeti kultúrák tekintetében 0,5 illetve 18 ha között mozogtak az értékek. Átlagos területnagyság: 6 ha. Állategység esetében a legkisebb érték 6, a legmagasabb pedig 940 állategység. A számokból látszik, hogy a válaszadók között voltak egészen kicsi, illetve nagy gazdaságok is.

A termékek közül gabonafélék esetében 89%-ban, a zöldségek 70%-ban, a gyümölcs 33%-ban, a hústermékek pedig 28%-ban alapanyagként kerülnek értékesítésre. A hústermékek 72%-ban valamilyen hozzáadott értéket tartalmaznak, illetve a gyümölcsök is 67%-ban feldolgozott formában jelennek meg a piacon. A gyümölcs és a hús esetében tehát ez kedvezőnek mondható, viszont a gabonafélék igen nagy része alapanyagként kerül eladásra, amely azért is hátrányos, mivel ez a termelők 85%-ának jellemző a termékkínálatára.

A mintába bekerült termelők közül a legmagasabb arányban a gabona termesztők, a gyümölcstermelők exportálják termékeiket, 63, illetve 60%-ban. A húskészítmények 43%-a kerül hazánkon kívül értékesítésre, míg a zöldségtermékeket előállítók 41%-a forgalmaz külföldre. Ez az érték, bár a szakirodalmi 80% alatt van, mind a négy ágazat esetében igen magasnak

mondható. Amikor az értékesítés nehézségeiről kérdeztük őket, akkor a következő válaszokat adták, amelyek rámutatnak a belső piac növelésének akadályaira (2. ábra).

2. ábra A hazai és a külföldi értékesítés jellemzői az ökológiai piacokon

Forrás: Kérdőíves felmérés alapján (2013) saját számítás

A termelők a hazai ökotermelés leggyengébb pontjának a termelői összefogást, illetve a fizetőképes kereslet hiányát látják. Ugyancsak kiemelkedő problémának tekintik, hogy nincs megfelelő marketing, amely gyengíti a termékek piaci jelenlétének tudatosítását. A hazai piacokon aránytalanul magas az ár, amely a külföldi keresleti viszonyok között már nem ugyanakkora árkülönbséget jelent a hagyományos termékekhez képest. Ezt az is alátámasztja, hogy a külföldi piacokon nem érzékelik a fizetőképes kereslet hiányát.

A termelők még mindig nehezen teljesíthetőnek vélik egyes szabályok betartását. Sarkalatos pontok között említik a termelőkkel és kereskedőkkel szembeni bizalmatlanságot, úgy tűnik, hogy a külföldön jobban bíznak a saját termelőinkben. Ezzel összefüggésben még mindig nincs kultúrája a helyi értékesítésnek, ezért kénytelenek egy-egy nagyáruház kegyeiért harcolni, amelyek azonban magas polcdíjakat kérnek. A külföldi vásárlók biotermékekhez való hozzáállása is pozitívabb, mint a hazai fogyasztóké. Mind a márkahűség, mind az erős lokális piacszervezés tekintetében fölényben kerültek, ezáltal természetesen a helyi termékeiket is előnyben részesítik. A piac telítettségével és a sok versenytárral a külföldi

piacoknak is szembe kell nézniük, de az imént említett okok miatt jobban védik a termékeiket.

5. Következtetések, javaslatok

A hazai ökológiai gazdálkodás helyzetét számos tanulmány vizsgálta, azonban hiányzik egy olyan egységes, rendszerezett termelői nyilvántartás, amely megkönnyítené az ágazati szereplők pontosabb megismerését. A meglévő adatbázisok és a kérdőíves felmérés alapján megállapítható, hogy a biogazdálkodók rendkívül széles termékkínálattal rendelkeznek, és az üzemek méreteiben is jelentős különbségek vannak. A termelők legnagyobb része gabonafélék termesztésével, illetve gabonából készült termékek előállításával foglalkozik. Őket követik a gyümölcs-, majd a zöldség-, illetve a szőlőtermelők. A szőlővel foglalkozó gazdaságok aránya eléri az összes gazdaság 40%-át, amely igen kimagasló. Gyepgazdálkodásban csak a termelők 28%-a érintett, amely meglepően kevés, ahhoz képest, hogy az ökológiai mezőgazdasági területek közel fele gyep. Az ökológiai állattartás aránya még mindig alacsony, bár a termelők által meghatározott tevékenységi körök alapján kb. 25%-ra becsülhető az állattartással, vagy állati eredetű termékkel foglalkozók aránya. Ez a szám annak ellenére, hogy igen kedvezőtlen, a Biokontroll jelentése alapján becsült 5%-nál viszont jóval pozitívabb képet mutat. A takarmánynövények termesztése az összes gazdaság 38%-ának jellemző a tevékenységére, amely azt jelenti, hogy többen foglalkoznak takarmány előállítással, mint amennyi állattartó van, tehát sok esetben egy termelő egyedül nem tudja megtermelni a szükséges takarmánymennyiséget. A termelők igen nagy része (20%) vadon termő növények gyűjtésével foglalkozik, és abból készít különféle termékeket, illetve 15%-uk pedig biotestápolási cikkeket gyárt. A vetőmagtermesztők aránya azonban csak 4,5%-ra tehető, amely valamelyest kiszolgáltatottá teszi az ágazatot.

Az ökológiai termékek értékesítésével kapcsolatban a termelők a fizetőképes kereslet, a megfelelő marketing és a termelői összefogás hiányát említették. A kérdőíves felmérés eredményei szerint a megkérdezett termelők a gabona 63%-át, a gyümölcs 60%-át, a hús 43%-át, a zöldség 41%-át exportálják. Ráadásul ennek nagy része alapanyagként kerül értékesítésre. A gazdálkodók úgy látják, hogy nincs termelői összefogás, szervezetlen a helyi értékesítés, és a hazai viszonyok között csak magas értékesítési ár mellett tudnak eredményesen termelni. A magyar fogyasztókban még nem alakult ki a biotermékek iránti pozitív attitűd, illetve hiányzik a márkahűség. A termelők és a kereskedők felé támasztott bizalom mértéke is alacsony, amely tovább fokozza a hazai értékesítés nehézségeit.

Felhasznált irodalom

- BioHolMi (2013): A bio szektor helyzete Közép- és Kelet-Európában. Előadás a Biofach Kongresszuson. *BioHolMi*, 1, p. 6.
- Földes F. (2008): Ökológiai állattartás helye, szerepe és lehetőségei Magyarországon, különös tekintettel a Nyugat-dunántúli régióra. *Doktori értekezés*, Nyugat Magyarországi Egyetem Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar Gazdaságtudományi Intézet, Agrárgazdaságtani és Marketing Tanszék, Mosonmagyaróvár.
- Göblyös J. (2013): *Éves jelentés 2012. A Hungária Öko Garancia Kft. (HÖG) publikus éves jelentése a 2012. évi ellenőrzési és tanúsítási tevékenységről*. Budapest, <http://okogarancia.hu/evesjelentes/2013>
- Hájos L. et al. (2011): Napirenden az állattenyésztés és az ökológiai gazdálkodás. *Magyar mezőgazdaság*, 23, pp. 9-14.
- Kovács D. (2007): *2006. évi jelentés a Hungária Öko Garancia Kft. ellenőrzési és tanúsítási tevékenységéről*. Budapest, 2007. január 15. <http://okogarancia.hu/evesjelentes/evesjelentes2006/download>
- Magyar Biokultúra Szövetség honlapja: <http://www.biokultura.org/index.php/ct-menu-item-2>
- Roszík P. – Baliné Seléndy E. – Bánfi B. – Bauer L. – Nagy Z. – Rusóji R. – Szabó M. – Széles V. (2007): *Jelentés a Biokontroll Hungária Közhasznú Társaság 2006. évi tevékenységéről*. Budapest, http://www.biokontroll.hu/cms/images/downloads/eves_beszamolok/2006_evi_beszamolo.pdf
- Roszík P. – Baliné Seléndy E. – Bálintné Varga K. – Bánfi B. – Bauer L. – Császár A. – Nagy Z. – Széles V. (2009): *Jelentés a Biokontroll Hungária Nonprofit Kft. 2009. évi tevékenységéről*. Budapest http://www.biokontroll.hu/cms/images/downloads/eves_beszamolok/2009_evi_beszamolo.pdf
- Roszík P. – Bálintné Varga K. – Bánfi B. – Császár A. – Széles V. – Tőkés T. (2013): *Jelentés a Biokontroll Hungária Nonprofit Kft. 2012. évi tevékenységéről*. Budapest, http://www.biokontroll.hu/cms/images/downloads/eves_beszamolok/eves_jelentes_2012.pdf
- Székelyhidi I. et al. (2003): *Alternatív vidéki vállalkozások szervezése*. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest.